

Pressemelding 25.09.2014

RAFTOPRISEN 2014 TILDELES DEN RUSSISKE MENNESKERETTIGHETSORGANISASJONEN AGORA VED LEDER PAVEL TSJIKOV

FORSVARERE AV DEN RUSSISKE RETTSSTATEN

Raftoprisen 2014 tildeles den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Agora, ved leder Pavel Tsjikov (36). Tildelingen er en anerkjennelse av deres utrettelige og profesjonelle arbeid for å forsvare rettssikkerhet og andre menneskerettigheter i et Russland hvor organisasjoner og enkeltpersoner utsettes for tiltakende press fra landets myndigheter. Situasjonen for menneskerettighetsorganisasjoner i Russland er i dag så vanskelig at Agora ikke kan ta imot prisbeløpet som følger med Raftoprisen.

Det har gått mer enn 20 år siden Sovjetunionens sammenbrudd og den kalde krigens avslutning, men håpet om et mer demokratisk Russland er nå i ferd med å svinne. I likhet med flere tidligere sovjetrepublikker, har Russland valgt en vei som ikke fører til et sterkere demokrati og rettsstat. I Russland er ikke-statlige organisasjoner, opposisjonelle politikere og uavhengige medier under økt press fra myndighetene, som forsøker å stilne kritikken mot landets styre. Situasjonen har blitt dramatisk verre i løpet av de to årene som har gått siden Vladimir Putin ble gjeninnsatt som president. I tiden etter Sotsji-OL og den svært anspente situasjonen i Ukraina ser vi en ny bølge av vold og fengslinger av aktivister internt i Russland. Så langt har myndighetene ikke lyktes i å stilne Agora. Til tross for sterkt press, fortsetter organisasjonens jurister sin kamp for å forsvare retten til rettferdig rettergang og andre grunnleggende menneskerettigheter i det russiske rettssystemet.

«Å følge arbeidet til Agoras jurister i russiske rettssaler er like morsomt og skremmende som å følge luftakrobaters opptreden over en endeløs sabeldans.» Timur Olevsjij, russisk journalist.

Agora – for et rettferdighet rettssystem

Agora er en føderal sammenslutning etablert i 2005 av menneskerettighetsorganisasjoner i byene Kazan, Cheboksary og Tsjita. Den består av 35 jurister som fører saker knyttet til myndighetenes overgrep i de fleste av Russlands regioner. En av de viktigste aktivitetene er forsvar av aktivister, bloggere, journalister og ikke-statlige organisasjoner mot offentlige instansers ulovlige handlinger. Agora jobber gratis for sine klienter, men juristene får betalt gjennom donasjoner til organisasjonen.

Høsten 2012 hjalp Agora-advokat Irina Khrunova Pussy Riot-medlem Jekaterina Samutsevitj til å få omgjort sin toårige fengselsstraff til betinget dom. En annen Agora-advokat, Dmitrij Dinze, forsvarte Denis Lutskevitsj og Aleksey Gaskarov i den såkalte Bolotnoe-saken, hvor deltakere i en demonstrasjon i Moskva 6. mai 2012 anklages for å ha startet opptøyer.

I en rettsak med russiske myndigheter som motpart er det avgjørende å ha kompetente og uredde advokater som både makter og tør å forsvare retten til rettferdig rettergang. Agoras jurister tilbyr denne unike kombinasjonen. I sin årsrapport fra 2013 oppgir Agora at 703 personer fikk juridisk bistand fra organisasjonen eller deres samarbeidspartnere i 2013. Det er en prinsippsak for

Tsjikov å forsvare alle som utsettes for maktovergrep fra myndighetene, enten de er voldsdømte nasjonalister eller homofile.

Maktmisbruk satt i system

Lutskevitsj er en 22 år gammel HF-student som er dømt til 3 1/2 års fengsel beskyldt for vold mot offentlig tjenestemann under en demonstrasjon mot innsettelsen av Vladimir Putin til hans tredje presidentperiode 6. mai 2012. 22. april 2013 ble han banket opp av politimannen som eskorterte ham til en høring om forlengelse av varetektsfengslingen. Etter høringen fikk han fem karateslag i halsregionen av en sersjant. Deretter ble han lagt i håndjern og stengt inne i et glassbur på én kvadratmeter i mer enn en time. Ifølge Lutskevitsj hadde han ikke gjort noe som skulle tilsi en slik reaksjon – politimannen likte bare ikke måten han hadde sett på ham. Lutskevitsj er et av flere ofre for politivold i det som omtales som årets viktigste rettssak i Russland.

Historien er gjenfortalt av Agoras leder, Pavel Tsjikov, i en kronikk om bruken av tortur i Moskva. Sammen med sine juristkolleger har han dokumentert en dramatisk økning i tortur mot tiltalte i den russiske hovedstaden, 15 tilfeller på halvannet år. I nesten alle tilfellene er ofrene blitt ført inn i rom uten videoovervåking, avkledd og utsatt for elektroshokk eller slag som ikke etterlater synlige spor på kroppen. Alle tilfellene er dokumentert og innklaget for domstolen, uten resultat. Til tross for at han ikke har mye tro på oppfølging, samlet Tsjikov nylig alle slike saker i en rapport til statsadvokaten i Moskva. Tsjikov ser det som et prinsipielt viktig poeng å gjøre slike saker til gjenstand for rettslige prosesser. Med loven i hånd skal systemet irttesettes.

Stemplet som utenlandske agenter

Russiske myndigheter bruker aktivt lovverket for å stanse kritiske røster. I juli 2014 fikk Agora merkelappen «utenlandsk agent» av justisdepartementet, fordi de mottar økonomisk støtte fra utlandet og angivelig bedriver politisk virksomhet. Dette er det siste av en rekke tiltak russiske myndigheter har gjennomført siden 2012 for å kontrollere sivilsamfunnet. Sivilsamfunnet består av samfunnsaktører som ikke er statlige eller kommersielle og eksisterer for å beskytte enkeltindividets interesser i møtet med staten og markedet. Det er en avgjørende forutsetning for et velfungerende demokrati.

Loven om «utenlandske agenter» innebærer økte krav til rapportering om organisasjonens økonomi og virksomhet, og en forpliktelse til å merke alle publikasjoner fra organisasjonen med merkelappen «fremmed agent». Dette begrepet vekker negative assosiasjoner i Russland, på samme måte som «sabotør», «spion» og «folkefiende».

Takker nei til prispengene

Loven er laget for å sverte menneskerettighetsorganisasjonenes rykte i den russiske befolkningen, og begrense deres tilgang til internasjonale nettverk og finansiering utenfra. Dersom Agora nekter å etterleve lovens krav, risikerer de å bli tvangsoppløst av myndighetene. Én konsekvens av dette er at Agora ser seg nødt til å takke nei til prispengene på 20 000 amerikanske dollar som følger med Raftoprisen.

Et annet tiltak er loven om høyforræderi. Denne gjør det til en straffbar handling å informere om sensitive forhold i Russland til internasjonale organisasjoner dersom disse oppfattes å representere en fare for landet. Dette har potensielt store konsekvenser for menneskerettighetsforkjempere og rammer særlig deres samarbeid med internasjonale partnere.

En ny lov har gjort det vanskeligere å få offentlig godkjenning til å gjennomføre demonstrasjoner og økt den maksimale boten for å delta i ulovlige demonstrasjoner fra 5.000 til 300.000 russiske rubler.

I juni 2013 vedtok Dumaen en lov som gjør det forbudt å «drive propaganda for utradisjonelle seksuelle forhold til mindreårige,» en lov som også kan ramme dem som sprer nøytral informasjon om seksuelle minoriteter.

Politisk protest forvist fra det offentlige rom

Samlet truer disse lovene med å sette utviklingen av og rettighetene til det russiske sivilsamfunnet mange år tilbake i tid. I 2013 og 2014 har vi sett konsekvensene av de nye lovene. Nesten tusen organisasjoner er blitt gjenstand for inspeksjoner som skulle avdekke «ekstremisme», eller om de burde ha vært registrert som «utenlandske agenter». Konsekvensen er at flere titalls organisasjoner har fått opprettet saker mot seg, både i forvaltningen og i rettssystemet. Forskningsinstitusjoner, organisasjoner for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, likestillingsorganisasjoner samt kvinneverkgrupper har på ulike måter blitt rammet av myndighetenes svært strenge praktisering av loven. Nedslagsfeltet er så omfattende, at det fremstår som et systematisk arbeid for å kneble et bredest mulig spekter av sivilsamfunnet og dermed avgrense rommet for politiske ytringer. Amnesty International påpeker i en rapport fra mai 2014 at den politiske protesten har blitt forvist fra det offentlige til det private rom.

Et eksempel på hvordan dette foregår i praksis, er dommen mot stemmerettsorganisasjonen Golos. I april 2013 ble organisasjonen dømt for å ha brutt loven om «utenlandske agenter», beskyldt for å ha mottatt prispenger som mottakere av Den norske Helsingforskomiteens Sakharov-pris. Dommen fremstår som ekstra absurd fordi det under rettssaken kom frem at Golos hadde avstått fra pengene. I rettssaken ble Golos' interesser forsvart av en advokat fra Agora. Dette er kun én av mange saker hvor ikke-statlige organisasjoner er blitt stilt for retten de siste årene. Resultatet av presset er at flere organisasjoner er blitt tvunget til å legge ned. Både påtalemyndigheter og domstolsystemet blir brukt som et politisk verktøy og det er grunn til å reise spørsmålet om det eksisterer et uavhengig rettssystem i Russland.

Gjennom sitt forsvarsarbeid bidrar Agora særlig til beskyttelse av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon som Russland også har signert. Artikkel 6 forplikter myndighetene å sikre retten til rettferdig rettergang for sine borgere. Når de konstitusjonelle organene bryter sitt ansvar for å beskytte disse rettighetene, og rettsstatens prinsipper står i fare, er det ytterst prisverdig at Agoras advokater tar ansvar ved å yte bistand til de som risikerer sin frihet ved å jobbe for en fri og demokratisk samfunnsutvikling i Russland.

Ytringsfrihet i en global virkelighet

Agora står dessuten bak nyhetsbyrået Åpent informasjonsbyrå (openinform.ru), som rapporterer om menneskerettighetsbrudd fra myndighetenes side. Deres nettside er en viktig kilde til informasjon om menneskerettighetsspørsmål og gir blant annet informasjon om korrupsjon, fremmedfrykt og forholdene i russiske fengsler. Agoras brede nettverk gjør at de raskt får tilgang på informasjon fra hele Russland.

I tillegg til å dokumentere overgrep, utarbeider Agora rapporter om forholdene for menneskerettigheter i Russland. I februar 2013 publiserte de en rapport om forholdene for seksuelle minoriteter i landet, der de analyserte overfall på homofile og lesbiske i løpet av de siste sju årene. I rapporten «LHBT – utenfor Russlands rettsorden» viser Agora at parlamentarikere

og andre maktpersoner har alliert seg med ekstremistiske grupper i det russiske samfunnet og kommet med homofiendtlige utspill. Slik har de skapt aksept for angrep på seksuelle minoriteter.

Agora har også jobbet mye med Internett og ytringsfrihet. I en rapport fra 2012 konkluderer de med at Russland er i ferd med å bli en fare for Internett-frihet også utenfor landets grenser, etter at russiske myndigheter tok initiativ til å etablere et internasjonalt regelverk som skal regulere Internett-aktivitet. «På denne måten,» skriver Agora «utgjør Russland en global trussel mot et fritt og åpent Internett, siden landet er mye mer opptatt av å få på plass internasjonale lover for å regulere Internett enn det Kina er». I 2013 registrerte de en økning på 50% i antallet brudd på Internett-frihet i Russland, fra drap og overgrep mot internettaktivister til rettssaker og blokkeringer av Internett-tilgang.

Nye menneskerettighetsforkjempere trer frem

Pavel Tsjikov er svært synlig i det russiske menneskerettighetsmiljøet. Han har ledet Agora siden oppstarten i 2005 og har særlig fokusert på ofrene for myndighetenes maktmisbruk. Han har vært med på å utforme prinsippene for en reform av Det russiske innenriksministeriet. I tillegg har han publisert en rekke artikler om reformer av det russiske politiet og han skriver regelmessig for Forbes.ru, Gazeta.ru, Novaja Gazeta og Slon.ru. Tsjikov sitter i Presidentens råd for utvikling av sivilsamfunn og menneskerettigheter, noe som også viser Agoras vilje og evne til konstruktiv dialog med myndighetene der dette er mulig.

Agora skiller seg ut blant profilerte russiske menneskerettighetsorganisasjoner ved at den springer ut fra et nettverk som ikke har hovedkvarter i Moskva eller St.Petersburg, men i Kazan, Russlands sjuende største by. Agoras plassering er viktig fordi den er med på å sette fokus på regioner som sjelden får medieoppmerksomhet, og der risikoen for en negativ utvikling derfor er enda større. Det er også svært viktig at Agora er en profesjonell organisasjon med ekspertise på juridiske spørsmål. Konfrontasjonen mellom russiske myndigheter og sivilsamfunnet spilles i stor grad ut i rettsystemet, og det er derfor stort behov for organisasjoner som kan forsvare menneskerettighetene med loven i hånd både innenfor det russiske rettsapparatet og i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen.

Rettsstatens prinsipper i fare

Situasjonen for det russiske sivilsamfunnet er nå prekær. Landets myndigheter står overfor et veivalg, hvor spørsmålet er om utviklingen skal fortsette i en anti-demokratisk retning eller ikke. Ved å tildele Raftoprisen 2014 til Agora, ønsker Raftostiftelsen å understreke at Russland som stat har forpliktet seg til å leve opp til sine forpliktelser etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Den systematiske og tiltagende undertrykkelsen av ikke-statlige organisasjoner må ta slutt og erstattes av en politikk som gjør det mulig å etablere og opprettholde et vitalt sivilsamfunn.

Raftostiftelsen er glad for signaler om at norske myndigheter tar menneskerettighetssituasjonen opp i møter med sine russiske kollegaer, og for at de har tatt seg tid til å møte russiske menneskerettighetsaktivister på sine reiser til Russland. Men det er ikke tilstrekkelig at dette skjer i lukkede fora hvor verken den russiske offentlighet eller resten av det internasjonale samfunnet kan ta del i samtalen. Raftostiftelsen mener norske myndigheter også bør diskutere og omtale menneskerettighetsovergrepene offentlig. Slik kan Norge både konfrontere russiske myndigheter og samtidig åpent gi sin anerkjennelse til de menneskerettighetsaktivistene som daglig tar kampen i Russland.

I den tilspissede geopolitiske situasjonen er en organisasjon som Agora svært viktig for å ivareta den russiske rettsstaten og dermed en demokratisk utvikling i landet. Raftostiftelsen ønsker å løfte frem deres arbeid som et eksempel på hvordan man kan kjempe for grunnleggende menneskerettigheter også i dagens Russland.

Raftostiftelsen, Bergen, onsdag 13. august 2014

Raftoprisen deles ut søndag 2. november 2014, kl.18.00-19.15 på Den Nationale Scene (DNS) i Bergen.

Relevante rapporter og nyhetssaker

«Laws of Attrition» rapport fra HRW:

http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/russia0413_ForUpload_o.pdf

«Russia adopts repressive LGBTI law» nyhetssak fra Helsingforskomiteen:

http://nhc.no/no/nyheter/Russia+adopts+repressive+LGBTI+law.b7C_wlfW38.ips

«Stilles til veggs», kommentar av Elena Milashina i Ny tid:

<http://www.nytid.no/meninger/artikler/20130411/stilles-til-veggs/>

«Legal action against Golos violate human rights» nyhetssak fra Helsingforskomiteen:

http://nhc.no/no/nyheter/Legal+actions+aga+inst+Golos+violate+human+rights.b7C_wlfQ5e.ips

«Russia – a global threat to Internett freedom»

<http://agora.rightsinrussia.info/archive/reports/global-threat>

«Civil activists expose violations of Internet freedom across Russia»

<http://www.ewdn.com/2014/02/10/russian-civil-activists-expose-abuses-of-internet-users-rights/>

«Russisk rulett», *Samtiden* 2/2013, av Brynjulf Risnes

«Russia: Government Tightens Screws After Sochi»:

<https://www.hrw.org/news/2014/03/18/russia-government-tightens-screws-after-sochi>

«A Right, Not A Crime: Violations of the right to freedom of assembly in Russia»

<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR46/028/2014/en>

«Russia's backward role»: <http://www.hrw.org/news/2014/07/30/russias-backward-roll>

«Lett å kneble russiske regimekritikere» <http://www.hf.uio.no/ilos/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2014/kneble-russiske-regimekritikere.html>

«Putin's War on NGOs Threatens Russia's Future»
<http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/putin-s-war-on-ngos-threatens-russia-s-future/504245.html>

På russisk om og med Agora og Pavel Tsjikov

«Punktlig lov» http://www.gazeta.ru/politics/2012/10/23_a_4821625.shtml

«Pussy Riot-saken: J. Samusevitsj ble løslatt, hennes venninner sendes til fangeleire»
<http://top.rbc.ru/society/10/10/2012/673669.shtml>

«De tiltalte forsvarere: Etterforskningskomiteen hadde muligheten til å planlegge 'masseopptøyene' på Bolotnoe-plassen på forhånd» nyhetssak på Openinform:
<http://openinform.ru/news/pursuit/05.10.2012/27468/>

«Liste over stasadvokatens inspeksjoner av NGO-er per 30. april 2013»
http://openinform.ru/fs/j_photos/openinform_405.pdf

«Menneskerettighetsforkjempere har undersøkt saker knyttet til angrep på LHBT i løpet av de siste sju årene.» <http://openinform.ru/news/pursuit/12.02.2013/28038/>

«Særegenheter ved arbeidet til rettsapparatets eskortetjeneste i Moskva»
<http://www.vedomosti.ru/opinion/news/15016051/temnica-v-tereme?full#cut>

«Jeg forstod at det er slutten for oss» http://rusplt.ru/society/Chikov-interviu.html?fb_action_ids=535332403206875&fb_action_types=og.recommends&fb_source=other_multiline&action_object_map=%7b%22535332403206875%22%3A346614675470299%7d&action_type_map=%7b%22535332403206875%22%3A%22og.recommends%22%7d&action_ref_map

«Troen på urettferdighet» <http://www.snob.ru/profile/26878/blog/79073>

«Svarteliste over NGO-er» <http://www.svoboda.org/content/transcript/25468586.html>

«Justisdepartementet har lagt til endringer i registeret over NGO-er som opptrer som utenlandske agenter» <http://minjust.ru/ru/press/news/minyustom-rossii-vneseny-dopolneniya-v-reestr-nekommercheskih-organizacij>

«Statsadvokaten i Tatarstan krever at Agora erklæres som utenlandsk agent»
http://prokrt.ru/main/news1/v_tatarstane_prokuratura_trebuets_priznat_mezhregionalnuyu_associaciyu_pravozawitnyh_obwestvennyh_obedinenij_agora_inostrannym_ag/

«Den russiske presidentens menneskerettighetsråd» <http://www.president-sovet.ru/composition/3085/>